

УДК 821.161.2:355.318

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/80-2-19>

Мирон ЧЕРЕПАНИН,

orcid.org/0000-0003-1034-0036

*доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) duetconcertino@ukr.net*

Ганна КАРАСЬ,

orcid.org/0000-0003-1440-7461

*доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри методики музичного виховання та диригування
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) hanna.karas@pnu.edu.ua*

МИСТЕЦЬКА ПАЛІТРА ПІСЕННО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ

Дослідження пісенно-інструментальної творчості Українських Січових Стрільців складає науковий інтерес не тільки з огляду 110-річчя створення цього військового легіону, а й продукування ними новотворів української музичної культури – стрілецьких пісень і музики. Метою нашої розвідки є системна і послідовна реконструкція та осмислення стрілецької пісенно-інструментальної творчості як окремого культурного феномену національно-визвольного руху напочатку ХХ століття. Методологія дослідження: у статті використано історичний, аксіологічний, культурологічний підходи й відповідні їм методи. Зокрема, історико-хронологічний метод використаний для розгляду проблематики творення пісенної та інструментальної музики Українських Січових Стрільців, що охоплює часовий період початку ХХ століття та просторовий вимір (Україна, діаспора у світі); аксіологічний – для визначення цінності здобутків українських композиторів і поетів; культурологічний – для представлення внеску діячів музичної культури в українську скарбницю. Джерельною базою розвідки обрано праці науковців України та діаспори, а також аудіозапис літературно-музичної програми пам'яті Михайла Ореста Гайворонського, оцифрований співавтором статті М. Черепаниним з архіву Українського Вільного Університету (м. Мюнхен, Німеччина). У статті здійснюється екскурс в історію зародження та створення пісенного й оркестрового репертуару для Українських Січових Стрільців, подана інформація про авторів стрілецької поезії та музики. Особлива увага привернена до творчого доробку М. Гайворонського в оркестровій музиці. Працюючи диригентом й організатором стрілецького духового оркестру, а згодом інспектором (візитатором) військових оркестрів Української Галицької Армії, композитор створював свій власний репертуар, основу якого складала марші, танці і різного роду обробки народних та стрілецьких пісень. Ці твори стали невід'ємною частиною відроджених військових традицій українського народу, історичним літописом героїчних часів боротьби народу за свою Батьківщину, символом нескореної української нації, яка сьогодні знову виборює свою свободу і незалежність.

Ключові слова: Українські Січові Стрільці, пісенна та інструментальна творчість, військовий духовий оркестр, музика для духового оркестру, стрілецька поезія, композитори, пісні Українських Січових Стрільців.

Myron CHEREPANYN,

orcid.org/0000-0003-1034-0036

*Doctor of Arts, Professor,
Professor at the Department of Ukrainian Musical Studies and Folk Instrumental Art of the of Arts
Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) duetconcertino@ukr.net*

Hanna KARAS,

orcid.org/0000-0003-1440-7461

*Doctor of Arts, Professor,
Professor at the Department of Music Education and Conducting Methods
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) hanna.karas@pnu.edu.ua*

ART PALETTE OF SONG AND INSTRUMENTAL CREATIVITY OF UKRAINIAN SICH RIFLEMEN

The study of the song and instrumental creativity of Ukrainian Sich Riflemen is of scientific interest not only in view of the 110th anniversary of the creation of this military legion, but also the production of innovations of Ukrainian musical culture – rifle songs and music. The purpose of our intelligence is systematic and consistent reconstruction and

comprehension of rifle song and instrumental creativity as a separate cultural phenomenon of the national liberation movement in the early twentieth century. Research methodology: the article uses historical, axiological, cultural approaches and relevant methods. In particular, the historical-chronological method was used to consider the creation of song and instrumental music of Ukrainian Sich Riflemen, which covers the time period of the early twentieth century and spatial dimension (Ukraine, diaspora in the world); axiological – to determine the value of the achievements of Ukrainian composers and poets; cultural – to present a contribution of musical culture figures to the Ukrainian treasury. The source of intelligence was chosen by the works of scientists of Ukraine and diaspora, as well as the audio recording of the literary and musical program of memory of Mykhailo Orest Gaivoronskyi, digitized by the co-author of the article M. Cherepanyn from the archive of the Ukrainian Free University (Munich, Germany). The article provides an excursion into the history of the origin and creation of a song and orchestral repertoire for Ukrainian Sich Riflemen, information about the authors of rifle poetry and music. Particular attention is attracted to M. Gaivoronskyi creative work in orchestral music. Working as a conductor and organizer of the Rifle Brass Band, and later the inspector (visitor) of military orchestras of the Ukrainian Galician Army, the composer created his own repertoire, the basis of which were marches, dances and various processing of folk and rifle songs. These works have become an integral part of the grown military traditions of the Ukrainian people, the historical chronicle of the heroic times of the people's struggle for their homeland, a symbol of unconquered Ukrainian nation, which today again wins its freedom and independence.

Key words: *Ukrainian Sich Riflemen, Song and Instrumental Creativity, Military Brass, Music for the Brass Band, Rifle Poetry, Composers, Songs of Ukrainian Sich Riflemen.*

Постановка проблеми. Мистецька палітра України тісно пов'язана з одним із найяскравіших пластів української народної музичної творчості – піснями Українських Січових Стрільців (далі – УСС). Стрілецька пісенно-інструментальна творчість становить специфічний мистецький феномен, що постав у вихорі геополітичних змін від початку ХХ століття і нині, вже у ХХІ столітті, залишається складовою національно-визвольної стратегії у збройній боротьбі проти імперських посягань історичного ворога. Зародилася вона у гімнастичних організаціях і напіввійськових формаціях патріотичної української молоді, які діяли у товариствах «Січ», «Сокіл», «Пласт» та ін. У цьому патріотичному середовищі «вироблялось і звідти поширювалося замилювання до історичних, походових та бойових пісень» (Витвицький, 1967: 356).

Аналіз досліджень. Про свою творчість писали поети і композитори, які були в рядах УСС та Української Галицької Армії (далі – УГА) – М. Гайворонський (Гайворонський, 1935; 1941; 1949; 1956), О. Залеський (Залеський, 1954), Л. Лепкий (Лепкий, 1927), Г. Трух (Трух, 1967). Найбільш глибоко досліджував стрілецьку пісню музикознавець Василь Витвицький. Він звертається до цієї проблематики в часі Другої світової війни ще у Львові (Витвицький, 1944), а потім продовжує її у США (Витвицький, 1967). Саме йому належить ґрунтовна монографія про М. Гайворонського, видана у США (Витвицький, 1954) і перевидана в Україні (Витвицький, 2001). В Україні тема дослідження стрілецької пісенно-інструментальної творчості розробляється тільки з часу проголошення її Незалежності. Спираючись на діаспорні видання, широку публіцистику та архівні матеріали, проблематика пісень УСС та творчості їх авторів-емігрантів розкрита в монографії Г. Карась

(Карась, 2012). Великою заслугою української науки є праці Оксана Кузьменко, котра всебічно аналізує стрілецьку пісню як феномен пісенної культури. У монографії «Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність» нею простежуються передумови виникнення, історія побутування і поширення у загальнонародному контексті стрілецьких пісень літературного та фольклорного походження, які напочатку ХХ століття стали фундаментом розвитку національно-патріотичної свідомості українського суспільства (Кузьменко О., 2009). Авторка з'ясовує їх внутрішні взаємозв'язки на рівні трьох складових: фольклоризму, фольклоризації і фольклорності. О. Кузьменко ґрунтує своє дослідження на значному фактографічному (польовому та архівному) матеріалі, подає ілюстрації картосхем, світлин та рідкісних рукописних документів. У виданні «Стрілецькі пісні» О. Кузьменко вперше представляє стрілецьку пісню комплексно, найбільш повно двома великими розділами на основі генетичних ознак – стрілецькі пісні літературного походження і народні пісні про січових стрільців (Кузьменко, 2005). І. Вівсяна привертає увагу до соборницької місії УСС на Наддніпрянщині (Вівсяна, 2018), О. Думін висвітлює історичні аспекти легіону (Думін, 2024), духовна культура УСС стає предметом дисертації Т. Кузьменко (Кузьменко Т., 2009). У нашому дослідженні використано аудіозапис літературно-музичної програми пам'яті Михайла Ореста Гайворонського, оцифрований співавтором статті М. Черепаниним з архіву Українського Вільного Університету (м. Мюнхен, Німеччина).

Мета статті полягає у системній і послідовній реконструкції та осмисленні стрілецької пісенно-інструментальної творчості як окремого культурного феномену національно-визвольного руху на початку ХХ століття.

Вклад основного матеріалу. Січовий рух розпочався в Галичині на початку ХХ століття від 1903–1904 роках і з найбільшою силою проявив себе з початком Першої світової війни. У Стрию 3 вересня 1914 року організувалися УСС, які пройшли перші бойові хрещення на Скільщині й Болахівщині у боях з москалями, особливо за Маківку. Ці бої оспівував у своїх віршах Гриць Трух з Гірного – ідейний стрілець, а пізніше визначний василянин. До часу створення перших стрілецьких пісень, українські воїни співали придатні до походу народні пісні «Стоїть явір над водою», «Ой, з-за гори чорна хмара встала», «Курилася доріженька», «Ой, там за Дунаєм», «Гей, там на горі Січ іде», тексти яких могли змінюватися у відповідності до нових обставин. Запроваджені загальні січові свята (здвиги), у яких брали участь по декілька тисяч січовиків, сприяли створенню похідних сокільсько-січових хорів, які маршували під звуки згаданих народних пісень. Згодом почала з'являтися авторська музично-поетична творчість. Іноді вона була колективною і в цей спосіб «...стрілецькі пісні проходили той самий процес вигладжування і узагальнювання, що його проходять народні пісні. Різниця була в тому, що стрілецькі пісні проходили цей процес набагато скорше» (Витвицький, 1967: 359).

Планова робота над розвитком сокільсько-січової музики, зокрема для хору та оркестру, здійснювалася товариством «Сокіл», при якому була створена спеціальна музична комісія. Видавництво «Торбан» опублікувало перші твори («Ще не вмерла Україна», «Народний марш», «Марш соколів», «Ми гайдамаки», «Марш січовиків»), які поповнили репертуар сотенних хорів та оркестрів у Львові і Стрию. В одній з таких сотень розпочав свою композиторську діяльність Михайло Гайворонський. Під кінець 1914 року зароджується оригінальна авторська стрілецька пісня. Одними з перших її авторів були Ю. Назарак та М. Гайворонський: «Слава, слава, отамане!», «Хлопці! Алярм» і «Нема в світі кращих хлопців». В. Витвицький відзначав, що ці пісні «...виходили зі стрілецького життя як пряме віддзеркалення пережитих подій і відчуттів і самі ставали його часткою» (Витвицький, 2001: 63). Крім М. Гайворонського, ентузіазм стрілецької творчості проявився у Р. Купчинського, Л. Лепкого, А. Баландюка, Б. Крижанівського, Г. Труха, Н. Нижанківського. У цей же період публікується значна кількість різноманітних «Січових співаників», авторами котрих були відомі поети І. Франко, В. Лебедева (Малицька), Б. Лепкий, В. Пачовський, Х. Алчевська, Д. Макогон, О. Шпитко, С. Яричевський,

Д. Млака. До їх слів цілком оригінальну музику komponували Д. Січинський, Я. Ярославенко. Січова тематика відображена в хорових обробках С. Людкевича, М. Вериківського, П. Козицького, М. Колесси, Н. Нижанківського, Б. Вахнянина, М. Леонтовича.

Найбільш популярними серед стрілецтва стали пісні «Гей у лузі червона калина» і «Видиш, брате мій». Мелодію першої пісні написав С. Чарнецький, гармонізацію для хору у супроводі оркестру здійснив М. Коссак. Г. Трух, почувши у серпні 1914 року в Стрию «Червону калину», дописав ще три нові строфи. Упродовж декількох вечорів «Червона калина» була розучена і незабаром розійшлася в Стрию як перша стрілецька пісня (Трух, 1967: 357). У наш час ця мелодія та її слова стали новітнім гімном України і з початком Незалежності зазвучала з новою силою нескореного патріотизму.

Пісню «Чуєш, брате мій» («Журавлі»), як стверджує С. Чарнецький, співали в домі Б. Лепкого на мелодію Л. Розлуцького. У грудні 1913 року він переписав її, запропонувавши капельмейстерові створити окремий акомпанемент. «Журавлі» були записані на грамплатівку у виконанні В. Коссака в Дрогобичі. На початку 1914 року С. Чарнецький довідався «...що й Левко Лепкий доробив мелодію до сеї поезії свого старшого брата» (Чарнецький, 1916). Згодом пісня здобула популярність, «...її співали й на Кубані і навіть на Зеленому Клині. Вона замандрувала була згодом аж на Соловки і стала одною з налюбленіших серед соловецьких українських заслаників» (Витвицький, 1967: 357).

Стрільці, які мали музично-теоретичну підготовку і вміли грати на музичних інструментах, гуртувалися в оркестрових колективах – духовому оркестрі, камерному ансамблі, струнному квартеті за участі А. Баландюка, Я. Барнича, М. Гайворонського, Р. Лесика. Диригентами першого трубного оркестру УСС працювали М. Гайворонський і Р. Лесик (від початку створення і аж до листопадових подій 1918 року). Другий оркестр створився весною 1918 року при вишкoлі УСС під проводом Б. Крижанівського. Третій оркестр УСС розпочав своє існування на початку 1919 року під орудою О. Кухтина. Музичні колективи влаштовували прилюдні концерти на центральних площах для стрільців та місцевого населення. Духовий оркестр і хор переїжджали з одного військового осередку до іншого, брали участь в концертах на честь Т. Шевченка в Станиславові (10 квітня 1916 року), а також у похоронах відомих українських громадян – Г. Боднара, Є. Олесницького, І. Франка.

Стрілецьку музу вагомо доповнювали українські воїни з поетично-письменницьким хистом (Р. Купчинський, Л. Лепкий, М. Голубець, Ю. Назарюк, Ю. Шкрумеляк, В. Бобинський, М. Угрин-Безгрішний, Л. Луців), а також майстри образотворчого мистецтва. Сприятливими осередками творчого натхнення для поетів, композиторів, художників, фотографів були «Пресова квартира» і «Артистична горстка», «Стрілецька читальня» (з бібліотекою та часописами). В цих осередках на місцях перебування розгорталася безкорислива культурна праця, влаштовувалися концерти на честь українських письменників (Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки), театральні вистави, в яких грали фахові актори-стрільці (Іван Рубчак) та аматори. Для неграмотних діяли курси, більш підготовлені слухачі курсів мали можливість продовжувати своє навчання в «Етапній гімназії».

Про потребу театру як важливого культурного чинника в часи Першої світової війни писав Я. Гриневич: «Серед жахливих подій на фронті, голод у запілля – людський ум – так військовий, як і цивільний бажав розради, забуття бодай на кілька годин будня» (Гриневич, 1936: 5). Першорядними виконавцями стрілецького театру були І. Рубчак, М. Бенцаль, Л. Розлуцький, Л. Лісевич, В. Домчишин, Є. Банах (тенор), О. Гірняк, Є. Кохан, Ю. Танчаковський, Я. Барнич (диригент). До репертуару воєнного часу входили народні п'єси та оперети «Ой, не ходи Грицю», «Вій», «Безталанна», «Маруся Богуславка», «Невольник», «Галька», «Сватання на Гончарівці».

В усі періоди української звитяги – від козацького до стрілецького війська – пісня ставала невід'ємною частиною душі і побуту УССів. Після щоденних занять, вправ і служби, січові сотні збиралися вечорами в гурти і до пізньої ночі у таборі лунав дзвінкий мелодичний спів, який підтримував настрої стрільців. Л. Лепкий згадує: «Вечорами, в окопах по тамтому боці починалися співи «Гей, у лузі та при березі», «Вже більше літ двісті», «Реве та стогне Дніпр широкий»... А наші відповідали. Потім «Ще не вмерла» з одного й другого боку. І радість, і сльози... Іноді виходив якийсь невідомий Петро на окопи і затягав «Сонце низенько». М'який його баритон котився відгомном по лісах, заслуханих у казку весняної ночі і розливався мрійливо. Ніби завмирало тоді серце. Ставало тихо» (Лепкий, 1927: 11).

Щодо обставин, у яких народжувалася військова пісенна й оркестрова музика, О. Залеський зазначає: «Найбільш відповідним часом для творення пісень воєнного чи військового змісту були війни і воєнні походи, бо вони давали багато тем, розбу-

джували уяву і нахил до творчості» (Залеський, 1954: 2). Патріотичний зміст стрілецьких пісень був найпереконливішим виявом глибоких національно-державницьких почувань українського стрілецтва – формації, яка від 1914 року до кінця Другої світової війни «...дала багатий творчий вклад в ділянку духа, в українську культуру» (Кедрин, 1965: 1).

Тематика стрілецьких пісень стала предметом зацікавлення композиторів Наддніпрянщини – М. Леонтовича, К. Стеценка, Л. Ревуцького. Вони записували слова і мелодії цих пісень, обробляли для хорового та інструментального виконання, приймаючи окремі з них за народні. Зустрічаючись восени 1919 року у Кам'янці-Подільському з М. Гайворонським, композитори висловлювали подив і радість за створену в Галичині нову українську військову пісню, яка стала культурно-національним надбанням усієї України. Стрілецька пісня була основою для написання інструментальних творів великих форм, авторами яких є С. Людкевич («Стрілецька рапсодія») та А. Рудницький (фортепіанна соната, відзначена нагородою у 1937 році на Варшавському міжнародному конкурсі).

Творчість Михайла Гайворонського була предметом розгляду літературно-музичної програми Радіо Свобода, озвучена 23 січня 1960 року з нагоди 10-ї річниці смерті талановитого композитора. Радіопересилання розпочиналося піснею «Їхав стрілець на війноньку», яку написав М. Гайворонський у 1915 році для УСС. Далі ведучий програми представив коротку біографію композитора: «Михайло Орест Гайворонський народився у 1892 році в Заліщиках. У 1912 вчився в Музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові, одночасно вже komponував та керував різними хорами. 1914 року у Львові вийшла перша збірка пісень його “Ліра”. З вибухом Першої світової війни М. Гайворонський пішов до Українського легіону при Австрійській армії Українських Січових Стрільців, які за влади Української Народної Республіки активно служили українському народові, обороняючи його свободу. Для Січових Стрільців Гайворонський написав низку стрілецьких пісень, пісень для українського війська. В Україні у 1917–1919 роках композитор опрацював багато народних пісень, написав багато власних композицій. Народні пісні “Ой, співаночки мої” та “Ой, верше мій верше” опрацьовані Гайворонським в часи революції. У 1917 році Гайворонський керував оркестром армії Української Народної Республіки. У 1918 – був капельмайстром державного театру Миколи Садовського, з яким широко приятелював, як і з дружиною Карпенка-Карого Софією Тобілевич. 1920 року Гайворонський повернувся

до Львова на працю викладача музики в Музичному інституті ім. М. Лисенка та керівника хору “Боян”, а згодом “Бандурист”. В той період композитор написав багато пісень та музики для дитячих п’єс “Червона шапочка”, “Сон Івасика” і “Лісова казка”. У 1923 році М. Гайворонський емігрував до США, де проживав у Нью-Йорку. Закінчивши вищу музичну освіту по класу композиції при Колумбійському університеті, М. Гайворонський всеціло віддався композиторській діяльності, ведучи українську музичну школу у Нью-Йорку. Тут він написав музику до п’єс “Залізна острога” та “Синя квітка”, що виставлялися як оперети. Творча спадщина композитора М. Гайворонського дуже багата і різноманітна. Хорові і сольові твори він написав на слова Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Олекси Влизька, Євгена Маланюка, Павла Тичини, Олександра Олеся, на слова білоруського поета Максима Танка. У США наш композитор створив найвидатніший оркестровий твір – симфонічне Allegro d-moll, героїчну поему під епіграфом Т. Шевченка “І забудеться срамотня давня година, І оживе добра слава, слава України”» (Гайворонський, 1960).

На завершення радіопересилання диктор звернув увагу слухачів на монографію українського музиколога, емігранта доктора Василя Витвицького «Михайло Гайворонський. Життя і творчість», відзначивши, що композитор у своїй творчості міцно стояв на українському народному пісенному ґрунті, «...служив своїй Батьківщині, славив і боронив її прав піснею аж до дня своєї смерті, що сталося 11 листопада 1949 року в Нью-Йорку» (Гайворонський, 1960).

Крім пісенної творчості, важливим є творчий доробок М. Гайворонського в оркестровій музиці. Працюючи диригентом й організатором стрілецького духового оркестру, а згодом інспектором (візитатором) військових оркестрів УГА, композитор створював власний репертуар, основу якого склали марші, танці і різного роду обробки народних та стрілецьких пісень. Однак, в силу щоденних потреб, оркестрова музика вимагала маршового характеру, якому відповідали назви творів: «Перший Стрілецький Похід», «Другий Стрілецький Похід», «Стрипа-марш», «В дорогу», «Їхав козак за Дунай», «За Україну» та ін. Репертуар духових оркестрів поповнювався музичними творами А. Баландюка, Я. Барнича, Б. Крижанів-

ського, Р. Купчинського, Л. Лепкого. Серед них: «Сокільський марш», «Французький марш», «Коломийковий похід» (у записі Р. Лесика). Виконувалися також похоронні марші, в’язанки народних пісень та «Ще не вмерла Україна». Твори М. Гайворонського, написані для духового оркестру, побудовані на основі українських народних і стрілецьких мелодій. Саме в цьому проявляється своєрідність й оригінальність оркестрових композицій М. Гайворонського і хоч за своїм призначенням вони вважаються прикладною музикою, але, як зауважує В. Витвицький, ця музика «...виконувала й почесну роль: вирівнювала і полегшувала марш українського війська у воєнних походах» (Витвицький, 2001: 129). Оркестрування чи перекази давніше написаних творів ставали основою появи великих полотен для камерного та симфонічного оркестрів, перелік яких дається у згаданій монографії В. Витвицького, де її автор відзначав: «Плеканням інструментальної музики Гайворонський співзвучний своєму часові. Скрипкова сонатина, Прелюд c-moll, Струнний квартет, Симфонічне Allegro, усі ці твори є цінним вкладом у нашу інструментальну літературу. Традиційність музичної мови, особливо використання танкових форм старовинної сюїти, як і форми фуги, не зменшує їх вартості» (Витвицький, 2001: 145).

Висновки. Таким чином, стрілецька пісня та музика для духового оркестру – це цінний внесок в українську музичну культуру. Вони були і залишаються важливим національно-виховним чинником молодого покоління українських захисників, особливо у нинішній період широкомасштабного військового вторгнення рашистських військ в Україну. Стрілецькі пісні та оркестрові маршові твори стали невід’ємною частиною відроджених військових традицій українського народу, вони з новою силою гуртували патріотичну молодь до боротьби за свободу у лавах УПА. Ще на початку ХХ століття мелодії УССів зменшили вплив російських розважально-вульгарних пісень і циганських романсів, а в наш час сприяють цілковитому викоріненню з українського репертуару російської псевдокультурної пісенної творчості. Пісні та інструментальна музика УССів стали історичним літописом героїчних часів боротьби народу за свою Батьківщину і залишаються символом нескореної української нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Витвицький В. Михайло Гайворонський: життя і творчість. Нью Йорк: Свобода, 1954. 207 с.
2. Витвицький В. Михайло Гайворонський: життя і творчість. Львів, 2001. 171 с. (Серія: Історія української музики. Випуск 7: Дослідження. НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича).
3. Витвицький В. Стрілецька пісня. *Календар «За народ» на 1944 р.* Львів: Українське Вид-во, 1944. С. 42–45.

4. Витвицький В. Стрілецька пісня. *За волю України. Історичний зб. УСС. В 50-ліття збройного виступу Українських Січових Стрільців проти Москви. Літопис Українського Січового Стрільцтва 1914–1964* / гол. ред. С. Ріпецький. Нью-Йорк: Вид. гол. управи Братства УСС, 1967. С. 356–367.
5. Вівсяна І. Соборницька місія Українських Січових Стрільців у Наддніпрянщині: науково-популярне видання. Харків: Мачулін, 2018. 372 с.
6. Гайворонський М. Одна пісенька. *Новий шлях*. Саскатун, Канада, 1941, 6 січ.
7. Гайворонський М. Передача до дня смерті (11.11.1949). *Радіо Свобода*. 23.01.1960. *Аудіоархів Українського Вільного Університету* (Мюнхен, Німеччина).
8. Гайворонський М. Перша орхестра У.С.С. *Літопис Червоної Калини*. 1935, Ч. 12. С. 12–14.
9. Гайворонський М. Стрілецька пісня (огляд історії створення пісень). *Ювілейний Календар-Альманах УНСоюзу на 1949 рік*. Джерсі Сіті. С. 124–127.
10. [Гайворонський М.] Стрілецькі пісні і труби (розмова Михайла Гайворонського з Іваном Боберським, друкована у львівському «Ділі» в березні 1916 р.). *Календар «Свободи» на 1956 р.* Джерзі Сіті, США. С. 70–76.
11. Гриневич Я. Стрільці на сцені. *Літопис Червоної Калини*. 1936. № 9. С. 4–6.
12. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2024. 144 с.
13. Залеський О. До історії пісень Українських Січових Стрільців. *Свобода*. 1954, 13 жовт., Ч. 197. С. 2, 3.
14. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття: монографія. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. 1164 с.
15. Кедрин І. Поема, її тло і автор. *Роман Купчинський. Скоропад*. Нью-Йорк: Червона Калина, 1965. С. I–VIII.
16. Кузьменко О. Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2009. 296 с.
17. Кузьменко О. Стрілецькі пісні як феномен пісенної культури українців. *Стрілецькі пісні / упоряд., запис, вступ. ст., комент. та додат. О. М. Кузьменко*. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2005. С. 9–33.
18. Кузьменко Т. Духовна культура українських січових стрільців в контексті національно-культурного руху: автореф. дис. ... канд. культурології: спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури». Київ, 2009. 19 с.
19. Лепкий Л. Стрілецьким шляхом. *Світ*. 1927. Ч. 13–16. С. 11.
20. Трух, о. А., ЧСВВ. Про стрілецьку пісню «Червона калина». *За волю України. Історичний збірник УСС. В 50-ліття збройного виступу Українських Січових Стрільців проти Москви. Літопис Українського Січового Стрільцтва 1914–1964* / гол. ред. С. Ріпецький. Нью-Йорк: Вид. гол. управи Братства УСС, 1967. С. 352–355.
21. Чарнецький С. Стрілецькі пісні і труби. *Діло*, 1916. Ч. 70–76.

REFERENCES

1. Vytvytskyi V. (1954) *Mykhailo Haivoronskyi: zhyttia i tvorchist* [Mykhailo Hayvoronskyi: life and creativity]. Niu York: Svoboda. 207 s. [in Ukrainian].
2. Vytvytskyi V. (2001) *Mykhailo Haivoronskyi: zhyttia i tvorchist*. [Mykhailo Hayvoronskyi: life and creativity]. Lviv. 171 s. (Serii: Istoriiia ukrainskoi muzyky. Vypusk 7: Doslidzhennia. NAN Ukrainy. Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha) [in Ukrainian].
3. Vytvytskyi V. (1944) *Striletska pisnia* [Shooting song]. Kalendar «Za narod» na 1944 r. Lviv: Ukrainske Vyd-vo. S. 42–45 [in Ukrainian].
4. Vytvytskyi V. (1967) *Striletska pisnia* [Shooting song]. *Za voliu Ukrainy. Istorychnyi zb. USS. V 50-littia zbroinoho vystupu Ukrainykh Sichovykh Striltsiv proty Moskvy. Litopys Ukrainskoho Sichovoho Striletsstva 1914–1964* / hol. red. S. Ripetskyi. Niu-York: Vyd. hol. upravu Bratstva USS. S. 356–367 [in Ukrainian].
5. Vivsiana I. (2018) *Sobornytska misiia Ukrainykh Sichovykh Striltsiv u Naddniprianshchyni* [Council Mission of the Ukrainian Sich Riflemen in the Dnieper region]: nauково-populiarne vydannia. Kharkiv: Machulin. 372 s. [in Ukrainian].
6. Haivoronskyi M. (1941) *Odna pisonka* [One song]. *Novyi shliakh*. Saskatun, Kanada, 6 sich. [in Ukrainian].
7. Haivoronskyi M. (1960) *Peredacha do dnia smerti* (11.11.1949) [Transmission until the day of death (11.11.1949)]. *Radio Svoboda*. 23.01.1960. *Audioarkhiv Ukrainskoho Vilnoho Universytetu* (Miunkhen, Nimechchyna) [in Ukrainian].
8. Haivoronskyi M. (1935) *Persha orkhestra U.S.S.* [The first orchestra of the U.S.S.] *Litopys Chervonoi Kalyny*. Ch. 12. S. 12–14. [in Ukrainian].
9. Haivoronskyi M. (1949) *Striletska pisnia (ohliad istorii stvorennia pisen)* [Streletska song (review of the history of song creation)]. *Yuvileinyi Kalendar-Almanakh UNSoiuzu na 1949 rik. Dzherzi Syti*. S. 124–127 [in Ukrainian].
10. [Haivoronskyi M., 1956] *Striletski pisni i truby (rozмова Mykhaila Haivoronskoho z Ivanom Boberskyim, drukovana u Lvivskomu «Dili» v berezni 1916 r.)* [Rifle songs and trumpets (a conversation between Mykhailo Hayvoronskyi and Ivan Boberskyi, published in Lviv «Dila» in March 1916)]. *Kalendar «Svobody» na 1956 r. Dzherzi Syti, SSHa*. S. 70–76 [in Ukrainian].
11. Hrynevych Ya. (1936) *Striltsi na stseni* [Shooters on stage]. *Litopys Chervonoi Kalyny*. № 9. S. 4–6. [in Ukrainian].
12. Dumin O. (2024) *Istoriia Lehionu Ukrainykh Sichovykh Striltsiv* [History of the Legion of Ukrainian Sich Riflemen]. *Ivano-Frankivsk: Lileia NV*. 144 s. [in Ukrainian].
13. Zaleskyi O. (1954) *Do istorii pisen Ukrainykh Sichovykh Striltsiv* [To the history of the songs of the Ukrainian Sich Riflemen]. *Svoboda*, 13 zhovt., Ch. 197. S. 2, 3. [in Ukrainian].
14. Karas H. V. (2012) *Muzychna kultura ukrainskoi diaspory u svitovomu chasoprostori XX stolittia* [Musical culture of the Ukrainian diaspora in the global time-space of the 20th century]: monohrafiia. *Ivano-Frankivsk: Tipovit*. 1164 s. [in Ukrainian].

15. Kedryn I. (1965) *Poema, yii tlo i avtor* [The poem, its background and author]. Roman Kupchynskiy. Skoropad. Niu-York: Chervona Kalyna. S. I–VIII. [in Ukrainian].
16. Kuzmenko O. (2009) *Striletska pisennist: folkloryzm, folkloryzatsiia, folklornist* [Streletsky songs: folklorism, folklorization, folklore]. Lviv: In-t narodoznavstva NAN Ukrainy. 296 s. [in Ukrainian].
17. Kuzmenko O. (2005) *Striletski pisni yak fenomen pisennoi kultury ukrainsiv* [Shooting songs as a phenomenon of song culture of Ukrainians]. *Striletski pisni / uporiad., zapys, vstup. st., koment. ta dodat.* O. M. Kuzmenko. Lviv: In-t narodoznavstva NAN Ukrainy. S. 9–33. [in Ukrainian].
18. Kuzmenko T. (2009) *Dukhovna kultura ukrainskykh sichovykh striltsiv v konteksti natsionalno-kulturnoho rukhu* [The spiritual culture of Ukrainian snipers in the context of the national-cultural movement]: avtoref. dys. ... kand. kulturolohii: spets. 26.00.01 «Teoriia ta istoriia kultury». Kyiv. 19 s. [in Ukrainian].
19. Lepkyi L. (1927) *Striletskym shliakhom* [By shooting]. Svit. Ch. 13–16. S. 11. [in Ukrainian].
20. Trukh, o. A., ChSVV (1967) *Pro striletsku pisniu «Chervona kalyna»* [About the rifle song «Chervona Kalyna»]. *Za voliu Ukrainy. Istorychnyi zbirnyk USS. V 50-littia zbroinoho vystupu Ukrainskykh Sichovykh Striltsiv proty Mosky.* Litopys Ukrainskoho Sichovoho Striletstva 1914–1964 / hol. red. S. Ripetskyi. Niu-York: Vyd. hol. upravly Bratstva USS. S. 352–355. [in Ukrainian].
21. Charnetskyi S. (1916) *Striletski pisni i truby* [Rifle songs and trumpets]. Dilo. Ch. 70–76. [in Ukrainian].